

AVOINTA TIEDETTÄ TUETAAN VAHVASTI MYÖS TUTKIMUSLAITOKSISSA – KYSELYN TULOKSIA

Avoimen tieteen tuki rakentuu tutkimusorganisaatioissa monen toimijan yhteistyönä. Tutkimuslaitoksissa keskeisissä rooleissa ovat ylin johto, tutkimusjohtaja, yksittäiset tutkijat ja organisaation tietopalvelu tai muu tutkimuksen tuen yksikkö. Tutkimuslaitosten tietopalvelut ja erikoiskirjastot toimivat osana organisaationsa tutkimuksen tukea - avoin tiede on koko organisaation toimintakulttuurin asia.

Avointa tutkimusta tuetaan tutkimuslaitosten tietopalveluissa ja erikoiskirjastoissa hyvin samoin tavoin kuin yliopistokirjastoissa, vaikka henkilökunnan määrä on vähäisempi. Toteutimme joulukuussa 2020 suppean kyselyn erikoiskirjastojen keskuudessa avoimen tieteen tuesta. Tuloksista selvisi, että toimintatavoissa oli paljon yhdenmukaisuutta. Avoimissa vastauksissa esitettiin myös näkemyksiä tuen kehittämisestä ja kehysorganisaation johdon merkityksestä.

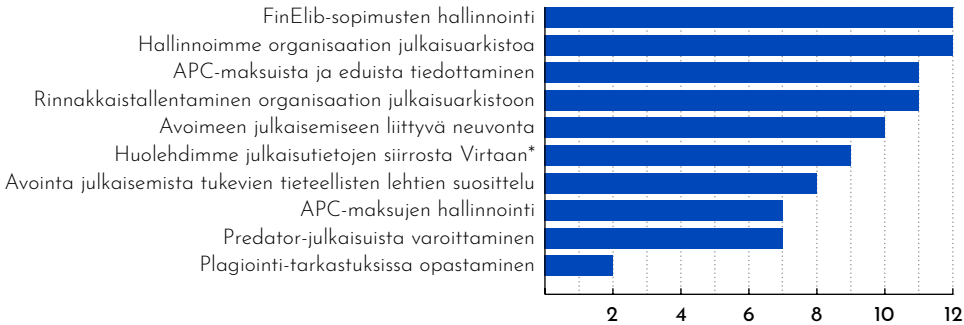
Saimme vastauksia seuraavista kymmenestä erikoiskirjastosta ja tutkimuslaitoksen tietopalvelusta: Kansaneläkelaitos, Luonnonvarakeskus, Maanmittauslaitos, Ruokavirasto, Suomen Pankki, Suomen ympäristökeskus, Säteilyturvakeskus, Tekijänoikeuden erikoiskirjasto, Teknologian tutkimuskeskus ja Terveystieteiden tutkimuslaitos. Joissakin organisaatioissa tietoasiantuntijat työskentelevät osana laajempaa tutkimus- ja kehittämistoiminnan organisaatiota ja joissakin on edelleen varsinainen nimetty kirjasto-tietopalveluyksikkö. Vastaajien

tehtävänimikkeissä oli suuri variaatio, joten jatkossa käytämme yleistä tietoasiantuntija-nimikettä viitattessamme vastaajiin. Vastaukset raportoidaan seuraavassa kokonaisuutena niin, ettei yksittäisiä vastaajia ja organisaatiota pystytä tunnistamaan.

Tutkimuslaitokset sijoittuvat korkealle kypsyystasoarvioinnissa

Opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2019 tekemässä selvityksessä arvioitiin avoimen tieteen toimintakulttuurin kypsyystasoa eri tutkimusorganisaatioissa (Forsström, Lilja, Ala-Mantila 2020). Samaa arviointia on tehty jo vuodesta 2015 alkaen. Kypsyystasoa kuvaa esimerkiksi avoimen saatavuuden ja hyödynnettävyyden edistäminen politiikoilla ja periaatteilla, avoimen lähdekoodin ja avoimien standardien hyödyntäminen, tutkimusprosessin laadukas dokumentointi sekä avoimuuteen liittyvän osaamisen kasvattaminen.

Vuoden 2019 tulosten perusteella suurin osa tutkimuslaitoksista on nous-

Kuvio 1. Avointa julkaisemista tuetaan erikoiskirjastoissa monin tavoin (15 vastaajaa).

*Sis. avoimen julkaisemisen raportoinnin.

sut toiseksi ylimmälle kypsyystasolle, mutta yksikään ei vielä yllä kaikkein korkeimmalle tasolle. Tutkimuslaitokset jäävät selvityksen mukaan yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen keskimääräisen kypsyystason alapuolelle. Toisaalta tulokset osoittavat, että tutkimuslaitoksillakin on suhteellisen hyvät valmiudet avoimen tieteen edistämässä.

Tietoasiantuntijat tukevat avointa julkaisemista ja tutkimusaineistojen avoimuutta

Tyypilliset avoimen tieteen tuen toiminnot kohdistuvat avoimen julkaisemisen tukeen, yleisesti avoimen tieteen tukemiseen ja avoimen datan/tutkimusaineistojen tukeen.

Avointa julkaisemista edistetään tutkimuslaitosten tietopalveluissa mm. FinElib-sopimusten hallinnoinnilla, avoimeen julkaisemiseen liittyvällä neuvonnalla, tiedottamalla APC-maksuista (article processing charge) ja eduista ja joissakin organisaatioissa myös hallin-

noimalla APC-maksuja. FinElib-konsortio onkin keskeinen toimija avoimen julkaisemisen mahdollisuuksien edistämässä: konsortio neuvottelee sopimukset suurten kustantajien kanssa ja yhteisellä ostovoimalla saadaan aikaan enemmän vaikuttavuutta, kuin olisi yksittäisille laitoksille mahdollista. Samoin APC-maksuihin liittyvät edut ja alennukset ovat yhteisten neuvottelujen tulosta.

Tieteellisten artikkeleiden rinnakkaistallentamisen tukeminen ja organisaation avoimen julkaisuarkiston hallinnointi ovat myös yleisiä tapoja tukea avointa julkaisemista. Tietopalvelut huolehtivat organisaation julkaisutietojen siirtymisestä VIRTAtiedonkeruuseen. Niin sanotuista saalistajajulkaisuista (predatory journals) varoittaminen ja plagiointi-tarkastuksissa opastaminen ovat myös käytössä olevia tapoja tukea avointa julkaisemista. (Kuvio 1.)

Organisaatioiden omia julkaisuarkistoja ovat esimerkiksi DSpace-pohjaiset Jukuri (Luke), Julkari (THL) ja

Syken ja Kelan Helda-julkaisuarkistossa olevat kokoelmat. VIRTAtiedonkeruun työkaluja ovat esimerkiksi JUSTUS-julkaisutietojen tallennusjärjestelmä ja laajempi toimintoinen tutkimustietojen CRIS-järjestelmä.

Tutkimusaineistojen avoimuutta tuetaan tietopalvelujen taholta opastamalla ja kouluttamalla. Tietoasiantuntijat tuntevat tutkimusaineistojen avoimuuden vaatimukset, kuten FAIR-periaatteet. Puolet vastaajista kertoi organisaatiossa annettavan tukea tutkimusaineistojen hallintasuunnitelmissa (DMP, data management plan) ja kolmasosassa on tarjolla koulutusta tutkimusaineistojen hallintaan, esimerkiksi tutkimusaineistojen hallintasuunnitelmien laatimiseen. (Kuvio 2.)

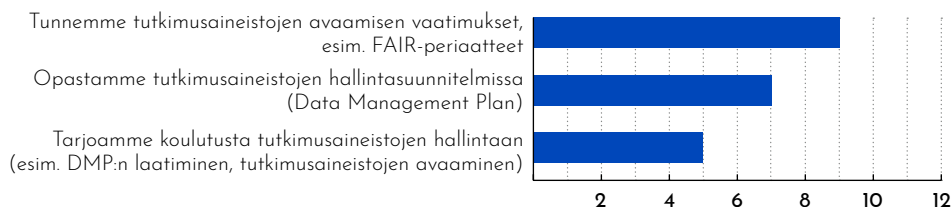
Lisäksi organisaatiokohtaisesti tarjolla on myös erikoistuneempaa tukea, kuten yksilöivien tunnisteiden hallinta, datan tai metadatan tallentaminen tutkijoiden puolesta, metatietotyöhön osallistuminen ja näihin liittyvien järjestelmien kehittäminen. Joissakin tutkimuslaitoksissa on myös nimetty datamanager-positio tukemaan tutkimusaineistojen hallintaa. Tämä toimenkuva ei kuitenkaan kaikkialla ole osa tietopalveluyksikköä.

Tietoasiantuntijat avoimen tieteen lähettiläinä

Kyselyn avovastauksissa avoimen tieteen tuesta mainittiin mm. tiedottaminen, neuvonta, aihepiirin seuranta sekä avoimen tieteen periaatteista muistuttaminen. Etenkin tiedottaminen ja viestintä eri muodoissaan toistuivat useissa vastauksissa. Lisäksi vastauksissa tuotiin esiin keskusteluun osallistuminen ja tiedon välittäminen tutkijoille ja tutkimuspäälliköille. Tietoa välitettiin sähköisesti eri välineillä sekä kasvotusten erilaisissa tapaamisissa. Yhdessä vastauksessa mainittiin konkreettisenä palveluna julkaisuarkiston ylläpito. Myös vaikuttaminen organisaation sisällä tuotiin esiin:

”Olemme yhdessä tutkimusjulkaisujen tekijöiden kanssa pyrkineet tuomaan avoimen tieteen teemoja esille ja pyrkineet vaikuttamaan siihen, että tutkimuksessa linjattaisiin virallisestikin suhtautuminen avoimeen tieteseen ja määriteltäisiin tähän liittyen myös vastuita.”

Avovastauksissa kerrotut tarkemmat tiedot annetusta tuesta olivat melko hajanaisia. Niissä esiintyi yksittäisiä mainintoja osallistumisesta FinELib-neuvotteluihin, OA-julkaisuihin liittyvien APC-maksujen hallinnoi-

Kuvio 2. Tutkimusaineistojen avoimuudelle tarjottava tuki.

misesta sekä organisaation tuottamien julkaisujen avaamisesta kotisivuilla tai julkaisuarkistossa. Lisäksi mainittiin mm. tutkijoiden pitäminen tietoisina avoimen julkaisemisen kiintiöistä ja alennuksista.

Neuvonta avoimen tiedon asioissa mainittiin useassa vastauksessa. Yhdessä vastauksessa todettiin, että

”Tarpeita olisi mm. systemaattisempan julkaisutiedon keruuseen, mutta emme voi yksin edistää asioita, ellei tutkimuksessa laajemmin tartuta avoimuuden edistämiseen.”

Tutkimusaineistojen avoimuuden edistämistä kuvaavissa avovastauksissa tuotiin esiin aineistohallinnan resursointia, joihin saattoi liittyä jopa uuden tehtävän perustaminen: aineistohallinnan tuesta vastaavan datamanagerin tehtävä oli perustettu yhdessä organisaatiossa. Useasta vastauksesta kävi ilmi, että tukea aineistohallintaan on jonkin verran, mutta vain muutamassa organisaatiossa asiaa oli mietitty kokonaisvaltaisemmin.

”Pyritään tukeen koko datan elinkaaren ajalta alkaen datanhallinnan suunnittelusta pitkäaikaisäilytykseen ja arkistointiin. Koulutusta, ohjeistusta, henkilökohtaista tukea ja yhdessä tekemistä tutkijoiden kanssa. Keskeistä tiivis yhteistyö muiden datatoimijoiden kanssa.”

Useassa vastauksessa mainittiin, että aineistohallintaa hoitavat henkilöt eivät työskentele tietopalvelussa, vaan

organisaation muissa yksiköissä. Tietopalvelussa voi kuitenkin olla aihepiirin seuranta ja tiedottamista. Lisäksi vastauksissa oli maininta, joka kuvastaa turhautumista siihen, että aineistohallintaa ja siihen liittyviä tarpeita ei ole kaikilta osin otettu riittävän vakavasti organisaation johdossa:

”Toivoisin tutkimusaineistojen hallintaa ja siihen liittyviä sopimuksia tutkimuksen tekijöiden kanssa, mutta sitä ei ole katsottu organisaatiossamme tarpeelliseksi.”

Muista tavoista edistää avointa tiedettä tuotiin avovastauksissa esiin etenkin Tieteellisten seurain valtuuskunnan (TSV) avoimen tieteen koordinaation työryhmiin osallistuminen. Yhdessä vastauksessa mainittiin laajemmin vaikuttaminen kansallisesti ja kansainvälisesti:

”Kansallinen ja kansainvälinen vaikuttaminen tutkimuslaitosten näkökulmasta: lausunnot ja kommentit mm. Horizon EU -ohjelmaan, European Open Science Platformiin ja EOSC:iin sekä PSI-direktiivin kansalliseen implementointiin.”

Kyselyn viimeinen kohta tarjosi mahdollisuuden kertoa näkemyksiä siitä, miten avointa tiedettä voitaisiin entisestään edistää. Vastauksissa tiivistyi tarve sekä organisaatioiden sisäiselle että kollegiaalisissa verkostoissa tehtävälle yhteistyölle:

”Johtotasolle enemmän tietoa ja ymmärrystä avoimesta julkaisemisesta. Kirjastotädin huutelut eivät paljoa hetkauta.”

”Johtotasolle enemmän tietoa ja ymmärrystä avoimesta julkaisemisesta. Kirjastotäidin huutelut eivät paljoa hetkauta.”

”Tarvitaan rahoitus, riittävät resurssit ja riittävä osaaminen. Tutkimuslaitosten erityistarpeet pitää huomioida; toiminta eroaa yliopistoista hyvin monella tapaa.”

”Minusta on todella tärkeää tehdä tiivistä yhteistyötä muiden organisaation datatoimijoiden kanssa, yksin ei pärjää.”

”Yhteistyössä muiden tutkimuslaitosten kanssa ja hyvien käytäntöjen jakamisessa. Organisaation johtotason sitouttaminen on tärkeää, jotta saadaan riittävät resurssit avoimen tieteen edistämiseen.”

”Hyvien käytäntöjen jakaminen verkostojen kautta, koulutukset. Rahoittajien vaatimukset ja kannustus.”

Tietoasiantuntijoilla vahva näkemys avoimen tieteen tuesta

Yhteenvetona kyselyn tuloksista voidaan todeta, että erikoiskirjastot toimivat monin tavoin kehysorganisaation avoimen tutkimuksen tukena. Tietoasiantuntijoilla on vahva näkemys siitä, miten avointa tiedettä voidaan tukea. Tämä edistää erikoiskirjastojen liittymistä vahvemmin osaksi organisaation muuta toimintaa, esimerkiksi tutkimusprosesseja (Ala-Kyyny, 2020). Onkin nähtävissä, että säilyttääkseen asemansa organisaatiolle arvoa tuottavana tietopalveluna, on erikoiskirjastojen pystyttävä nivoutumaan kehysorganisaationsa strategiaan tavoitteisiin ja laajemmin kansallisiin linjauksiin avoimen tieteen tukemisesta. Vain siten voidaan tietopalvelun resurssit säilyttää ja mahdollisesti myös lisätä niitä laajojen avoimen tutkimuksen tuen palvelujen varmistamiseksi. ♦

Lähteet:

FORSSTRÖM, PIRJO-LEENA, LILJA, ERIKA, ALA-MANTILA, MINNA, 2019. Atlas of open science and research in Finland 2019 : Evaluation of openness in the activities of higher education institutions, research institutes, research-funding organisations, Finnish academic and cultural institutes abroad and learned societies and academies. Final report. Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland 2019:45.

Ala-Kyyny, Juuso, 2020. Yhteistyöllä ja emo-organisaatiota kuunnellen kohtia avautuvaa tiedettä – Tieteelliset kirjastot 2020-luvulla (osa 1). Signum 2/2020, s. 5–12.

Kirjoittajat:

KATJA HILSKA-KEINÄNEN
Suomen ympäristökeskuksen
tietopalvelu
katja.hilaska-keinanen@syke.fi

MIKA HOLOPAINEN
Helsingin yliopiston kirjasto
mika.holopainen@helsinki.fi